

УДК 267(08)+316.74:2(08)

DOI: 10.20535/2307-5244.50.2020.210156

В. В. Куриляк

ORCID 0000-0001-5245-9700

*Національний університет «Острозька академія»**V. Kuryliak**The National University of Ostroh Academy***РЕАКЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ АДВЕНТИСТІВ
НА ЄВРОМАЙДАН***Reactions of the Seventh-day Adventist Church
Towards Euromaidan*

Основна мета статті полягає у визначенні ставлення Церкви Адвентистів сьомого дня в Україні до Революції Гідності в 2013–2014 рр. Проаналізовано основні положення соціального вчення адвентистів з метою встановлення схожості та відмінності соціальних адвентистських принципів із цінностями Євромайдану. Розглянуто офіційні заяви керівництва конфесії в Україні щодо протестного руху. У висновках представлено та узагальнено реакції Церкви Адвентистів сьомого дня на події Євромайдану.

Ключові слова: Церква Адвентистів сьомого дня в Україні, Євромайдан, богослов'я, соціальне служіння.

The article analyzes the attitude of the Seventh-day Adventist Church to the state and politics. The concepts of pacifism, ways of cooperation and social Adventist position in the context of state-church relations are considered. The reasons for the non-participation of the Adventist movement of Ukraine in the events of Euromaidan are analyzed. It is stated that Adventists do not take part in any political actions, since their main mission is to preach the Gospel to citizens of all countries of the world. The basis for the apolitical position of the Adventists is a series of biblical texts which state that the church should not interfere in political events. The attitude of the Ukrainian Adventists to the events of Euromaidan is grounded, which posits the following statement - every member of the church has the right to express his or her personal civic and political position. However, disciplinary measures were not applied to such church members who participated in Euromaidan events, and the Church's leadership does not condemn their actions. However, it has been proven that the Church calls on all Adventists to exercise this right within the framework of law and respect for the individual, without in any way using violence. It is also revealed that Adventists consider social service to be one of the important areas of their mission. However, the social activity of the Church has nothing to do with pol-

itics, the overthrow of regimes and revolutions, but has always been appealing to man, protecting his rights and dignity.

Keywords: Seventh-day Adventist Church in Ukraine, Euromaidan, theology, social service.

Події 2013–2014 рр., які відбувалися в Україні, не лише викликали резонанс у більшій частині світського українського суспільства, але й сколихнули релігійні кола. Небайдужість до суспільно-політичних подій Революції Гідності одночасно виявили не лише великі церкви України: Українська Православна Церква Московського Патріархату, Українська Православна Церква Київського Патріархату, Українська Греко-Католицька Церква, яким зазвичай притаманна активна участь у різноманітних політичних процесах, але й низка протестантських церков, котрі не залишилися осторонь загальнодержавної політичної кризи.

Євромайдан¹ як реакція на складні суспільно-політичні процеси в Україні та подальший українсько-російський конфлікт став тим тригером, який спонукав український протестантський актив стати на захист не лише власних доктринальних переконань, але й інтересів батьківщини. Воєнний конфлікт є найдовшим, який стався протягом ХХ ст. на території України, хоча кількість втрат серед військового та цивільного населення нині набагато нижча від попередніх війн на цих теренах. За висловом Тімоті Шнайдера (Snyder, S. 2012), у 1933–1945 рр. Україна була найнебезпечнішим місцем на землі. На цій та прилеглих територіях, причетних до воєнного конфлікту, за 12 років було вбито 14 млн. осіб. У той же час, як у воєнному конфлікті на сході України з 2014 р., за оцінками ООН, втрати досягли 13 тис. убитих і 30 тис. поранених, а головні збитки вбачаються у руйнуванні інфраструктури (приблизна вартість відновлення обійдеться в 50 млрд. доларів) та наявності 1,2 млн. переселенців, при цьому воєнні дії охоплюють не менше за 10% території країни.

Щодо протестантських церков в Україні, то вони в результаті радянських репресій, ідеологічних утисків та переслідувань з боку державних органів СРСР (витіснення державою протестантів із суспільного життя країни) у більшості випадків відчужено ставилися до політичних процесів. Увага протестантів у радянський період була зосереджена передусім на «вертикальному» спрямуванні своєї місії, а саме на духовній підготовці людей. «Горизонтальний» вектор місії — вплив на суспільство — майже унеможлилювався з ідеологічних причин. Однак зі здобуттям незалежності України й подальшим проголошенням свободи віросповідання, яка надала можли-

¹ Євромайдан — політична криза в Україні (2013–2014), яка супроводжувалася акціями протесту в центрі Києва та була викликана призупиненням підписання угоди між Україною та Євросоюзом з боку українського уряду.

вість вільно маніфестувати свої погляди, протестантські церкви активно почали реалізовувати суспільно значущі проекти в різноманітних сферах. Утім, кризова суспільно-політична ситуація, яка сталася в Україні в кінці 2013 — першій половині 2014 рр., глибоко зачепила й активізувала лідерів та вірян протестантських церков України, змусивши їх вийти в політичну площину.

І тоді, коли українські протестанти-активісти відстоювали принципи Революції Гідності в подіях Євромайдану, вирізнялася відмінною від інших позицією щодо своєї очної участі у подіях на Майдані одна з протестантських церков України — Церква Адвентистів сьомого дня (далі ЦАСД). Саме позицію ЦАСД щодо подій Революції Гідності розкритикувала низка відомих експертів та релігієзнавців. Наприклад, Филипович Л. О., Горкуша О. В., Титаренко В. В. зазначали: «Ряд релігійних організацій та конфесій (зокрема, адвентисти і свідки Єгови), спираючись на власні богословські положення, намагались послідовно демонструвати свою непричетність до подій Майдану, що зрештою створило відчуття їхньої вилученості з суспільної дійсності, свідомого дистанціювання від неї, та зрештою — зменшило їх шанси впливати на формування Майбутнього...» (Майдан і Церква, 2015, с. 649).

Окрім того, О. Гордєєв підтримав позицію Л. Филипович щодо характеристики протестантської діяльності на Майдані: «Стати на бік Гідної Людини, на бік правди, на бік світла, на бік закону Божого ... — ось чому приходять протестантські пастори на Євромайдан. Христос має бути на Майдані, пастир має бути на Майдані» Л. Филипович навіть назвала протестантів, активістів Майдану, учасниками одвічної вселенської боротьби (Гордєєв, А. 2014, с. 66–67).

Таку думку підтримує і Ю. Ганущак, який наголосив: «Деякі конфесії (адвентисти і т. д.) взагалі не брали участь у подіях Революції Гідності та намагались всіляко довести свою непричетність. Тим самим вони вирвали себе із суспільно-політичного життя в Україні і зменшили вплив на формування майбутнього в українському суспільстві» (Ганущак, Ю. 2018, с. 44). Багато авторів відверто засуджують заяву президента Української уніонної конференції ЦАСД В. Алексеєнка, щодо неучасті ЦАСД у згаданих політичних подіях (Гордєєв, О. 2015, с. 10).

Мета статті — проаналізувати позицію представників Церкви Адвентистів сьомого дня в Україні щодо подій Революції Гідності, з'ясувати причини неучасті їх у Євромайдані 2013–2014 рр.

Для цього автор планує: 1) проаналізувати основні принципи соціального вчення Церкви Адвентистів сьомого дня в Україні та порівняти їх із цінностями Євромайдану; 2) дослідити офіційні заяви та реакції керівників Церкви Адвентистів сьомого дня в Україні на події Євромайдану; 3) визначити основний зміст адвентистської аналітики щодо Євромайдану в контексті політичного богослов'я Церкви Адвентистів сьомого дня.

Методологія дослідження. У зв'язку з тим, що об'єкт дослідження синтетичний, він потребує використання теоретико-методологічних підходів низки гуманітарних дисциплін, таких як: історія, релігієзнавство, психологія та соціальна антропологія при домінуванні методів історичної науки. Тому, відповідно до джерел періоду незалежної України, досліджено ставлення Церкви Адвентистів сьомого дня до подій, які сталися у Києві з 2013 по 2014 рр. та отримали назву «Євромайдан» або «Революція гідності». Об'єкт нашого дослідження лежить на перетині кількох предметних сфер, а саме методу нової біографіки, який застосовується для пояснення ролі окремої особистості/релігійної спільноти й має за мету показати історію України через призму однієї або декількох осіб. Традиційні підходи історичної науки знадобилися для пояснення дій керівників ЦАСД в Україні, які в своїх рішеннях і виступах представляли позицію всіх членів адвентистської церкви, співзвучну загальній позиції адвентистів у світі. Дослідження ролі адвентистської конфесії, до якої в Україні належить близько 47 000 осіб, що мало порівняно з іншими панівними конфесіями, однак залучення методів історичної науки, напрямом якої є мікроісторія, дає змогу в діяльності окремої особи (члена ЦАСД) виявити приховані ментальні установки, властиві всій конфесії. Також застосування історичного інструментарію допомогло усвідомити зв'язок між релігійною й суспільною ідентичністю особи, яка одночасно є відданим членом ЦАСД та громадянином своєї держави. Відповідно для об'єктивного розуміння функціонування ЦАСД в Україні та її нерозривного зв'язку зі світовою адвентистською спільнотою беремо до уваги особливості колективної адвентистської свідомості, яка мотивує членів церкви ставитися до тих чи інших політичних та суспільних подій через призму доктринальних уявлень цієї спільноти.

Соціальне вчення ЦАСД і цінності Євромайдану. Спочатку наведемо причини, через які, на думку деяких експертів, участь у подіях Майдану була показником духовної зрілості церков. Кирило Говорун, наприклад, у грудні 2013 р. писав, що солідаризувалися з цінностями Майдану ті церкви, які зрозуміли спорідненість його принципів з християнськими і двовимірну парадигму яких від стосунків «церква — держава» змінилася на тривимірну «церква — суспільство — держава». Дослідник вбачає у Майдані «майже есхатологічні сподівання на відновлення гідності, що її Бог заклав у людську природу» (Майдан і Церква, 2015, с. 28–30).

Архієпископ Стефан, глава Апостольської православної церкви в Україні, порівняв участь християн у Майдані з тим, як Христос «поперекидав столи мінял і торгівців у Єрусалимському храмі, а їх самих силою звідти вигнав» (Майдан і Церква, 2015, с. 44–45). В свою чергу, пастор церкви «Нове життя», єпископ Собору незалежних євангельських церков Анатолій Калюжний пояснював свою участь у Майдані важливістю євроінтегра-

ції: «Я думаю не про себе, а про майбутнє, я бачу перспективи для Церков. Якщо ж ми підемо в Митний союз, розумію, що цього не треба допустити... Коли ми звертаємось до Москви, то бачимо — там головною зробили одну Церкву. А всі інші нівелювались, їх не визнають, вони не можуть нічого вдіяти» (Майдан і Церква, 2015, с. 33). Пасивність багатьох протестантів стосовно Майдану А. Калюжний пояснив страхом церков втратити процвітання через непідтримку влади, від якої раніше вони отримували певні привілеї: «Якби Ісус міг бути фізично тут, я певен, Він був би там разом з нами» (Майдан і Церква, 2015, с. 36-37).

У низці статей та інтерв'ю позитивну роль присутності протестантів і взагалі християн на Майдані підкреслював М. Черенков: «Якщо говорити про українську сторону, то однозначно релігія стала неочікувано тим чинником, дуже сильним, який допоміг. На Майдані релігія дозволила втримати народ від радикалізації, забезпечити мирний перебіг подій». Дослідник наголосив саме на відсутності насильницьких дій з боку вірян: «Бути на Майдані, захищати свої цінності, але не насильницькими методами. Вона [релігія] сприяла спокійному ставленню до подій» (Калениченко, 2015).

Однак Л. Филипович, у той же час, зазначила: «Майдан виявив неоднозначність церковного відношення до духовно-морального і соціально-політичного протесту мас. Деякі конфесії пережили певні труднощі відносно солідарної позиції своєї віросповідної громади. Це стосується УПЦ, окремих протестантських деномінацій... У цій кризі деяким церквам важко сформулювати і виявити єдину позицію. І зрозуміло чому. І соціально, і національно, і ментально, і мовно, і географічно, й історично, і психологічно церква представлена багатьма людськими ареалами. Вони є й в інших церквах, але там полярність політичних настроїв підпорядкована основному гаслу «Бог і Україна» і базується на засадах глибокої віросповідності та патріотизму. Принцип нейтральності, невтручання у проблемні поля сучасного життя, ... ставить церкву у складне становище: вона вимушена лавирувати між різними точками зору, що врешті розхитує і послаблює її...». Л. Филипович оцінює Майдан як прощання з радянським минулим і свободу думати і діяти за совістю (Майдан і Церква, 2014, с. 46–48).

Отже, узагальнимо наведені причини участі церков у Майдані: 1) цінності Майдану мисляться як споріднені християнським; 2) відновлення справедливості мислиться як те, що дозволив Бог; 3) зміна парадигми церковно-державних відносин на «церква — суспільство — держава»; 4) сприйняття євроінтеграції для України як кращої перспективи для церков порівняно з Митним Союзом; 5) релігія втримала людей на Майдані від радикалізації. З цими причинами пов'язані такі цінності як жертвовність, любов до своєї країни, правда, справедливість, демократичне суспільство, людські права та гідність, релігійна свобода, мир, тощо.

Однак, перш ніж говорити про причини участі або неучасті в Майдані, слід відповісти: чи ті цінності, про які говорять експерти, в цілому узгоджуються з цінностями, які сповідує Церква Адвентистів сьомого дня. Звернемося насамперед до «Основ соціального вчення» ЦАСД в Україні.

Слід сказати, що ЦАСД в Україні разом з іншими протестантськими конфесіями входить до Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій (ВРЦіРО) та Ради Євангельських Протестантських Церков України (РЕПЦУ), де разом із представниками інших конфесій адвентисти сприяють утвердженню міжконфесійної толерантності й стабільності українського суспільства, міжнаціональної та міжконфесійної злагоди, рівноправності всіх громадян України незалежно від їх ставлення до релігії. ЦАСД має єдиний світовий адміністративний центр, що визначає богословські й суспільні орієнтири її структури в різних країнах. Тому адвентисти в Україні приймають рішення щодо ставлення до тих чи інших політико-соціальних подій, узгоджуючи свою позицію, орієнтуючись на загальні положення всесвітньої ЦАСД.

2003 р. ЦАСД в Україні видала документ «Основи соціального вчення християн Адвентистів Сьомого Дня». Звичайно, ця праця не є незалежним документом, який віддзеркалює погляд саме українських адвентистів на співпрацю держави, церкви та суспільства, оскільки організація загалом керується єдиними принципами й документами, затвердженими на Генеральних конференціях ЦАСД. У передмові сказано: «Структура документу, послідовність розгляду проблем відображають пріоритети Церкви щодо людської спільноти: людина — сім'я — церква — суспільство — держава — світове співтовариство. При цьому людина, з її можливостями і здібностями, правами і відповідальністю, потребами і турботами, покликана служити своєму ближньому і суспільству в цілому»¹.

Вже з цієї послідовності бачимо, що автори документа намагалися не зводити християнське життя до парадигми «церква — держава», що цілком узгоджується з думкою К. Говоруна про повноціннішу парадигму «церква — суспільство — держава», яку, на його думку, багато християн зрозуміли саме завдяки Майдану.

В «Основах», принаймні декларативно, суспільство теж є пріоритетною ланкою, ближчою до церкви, ніж держава. При цьому адвентистські автори підкреслюють, що цей документ «відображає єдину позицію Церкви з означених питань, що, однак, не робить його офіційною доктриною, є лише коментарем до неї» (Жукалюк, М. 2003, с. 6–7). Тому логічно, що діяльність ЦАСД повинна узгоджуватися з офіційними документами конфесії щодо різних політико-суспільних процесів, які відбуваються, зокрема, на теренах нашої держави.

¹ Основи соціального учения Церкви Христиан Адвентистов Седьмого Дня в Украине. 2003. Церква Адвентистів сьомого дня в Україні. URL : <http://www.adventist.in.ua/category/osnovy-sotsialnogo-sluzheniya/>

Чи знаходимо ми в «Основах соціального вчення ЦАСД» цінності, подібні до тих, що спонукали християн інших конфесій вийти на Майдан? І чи міститься в «Основах» пряма заборона участі у революції? Як документ описує ставлення до суспільно-політичних процесів у державі? «Церква не може запропонувати цьому світу бездоганну модель або форму соціального або політичного розвитку, це не входить в її компетенцію, однак це не означає, що Церква не має свого бачення соціальної справедливості і судження про те, наскільки сучасне суспільство відповідає принципам Євангелія. Блага звістка завжди була пов'язана з реальним життям людини і тому завжди вимагала втілення віри в конкретних принципах людського співжиття»¹.

Зауважимо, що відповідно до «Основ»: «Церква застерігає від тих навчань, які в ім'я уявної свободи людини породжують хаос. ... поліцейська держава, що топче свободу людини і гідність особистості, в рівній мірі, як і анархія, суперечить Божій волі про державу і людину. Церква неодноразово стикалася із проявами і того, і іншого і кожного разу виступала на захист людини, її гідності і права реалізовувати свою громадянську і релігійну свободу, без чого повноцінність людської особистості не мислима»².

В документі можна знайти висловлювання про необхідність покарання для тих, хто порушує соціальну справедливість, права та свободи громадян і твердження про те, що суспільство є суб'єктом соціальної справедливості, а церква «... виступає послідовним захисником всякого роду справедливості, тим більше соціальної, в той же час вона закликає не тільки до формального відновлення справедливості, а й до відновлення гідності людини, що часто лежить за межами простої відплати»³.

Отже, не тільки учасники Революції Гідності, але й адвентисти декларують повагу до гідності людини, солідарність з народами і націями, важливішим, ніж держава, в «Основах» мислиться громадянське суспільство⁴.

Може здаватися, що такі цінності дали адвентистам однозначне право або навіть обов'язок брати участь у Майдані. Але згадуються й інші фактори, що могли стримати від такої участі. Хоча місія ЦАСД з проповіді Євангелія передбачає «стояти на захисті гідності людини», але ця місія «не мала

¹ Основи соціального учения Церкви Христиан Адвентистов Седьмого Дня в Украине. 2003. Церква Адвентистів сьомого дня в Україні. URL : <http://www.adventist.in.ua/category/osnovy-sotsialnogo-sluzheniya/> С. 167.

² Основи соціального учения Церкви Христиан Адвентистов Седьмого Дня в Украине. 2003. Церква Адвентистів сьомого дня в Україні. URL : <http://www.adventist.in.ua/category/osnovy-sotsialnogo-sluzheniya/> С. 171.

³ Основи соціального учения Церкви Христиан Адвентистов Седьмого Дня в Украине. 2003. Церква Адвентистів сьомого дня в Україні. URL : <http://www.adventist.in.ua/category/osnovy-sotsialnogo-sluzheniya/> С. 174.

⁴ Основи соціального учения Церкви Христиан Адвентистов Седьмого Дня в Украине. 2003. Церква Адвентистів сьомого дня в Україні. URL : <http://www.adventist.in.ua/category/osnovy-sotsialnogo-sluzheniya/> С. 180–181.

нічого спільного з політикою, поваленням режимів і революційними повстаннями». Автори документа згадують апостола Павла, який, попри те, що християнство суперечило тогочасному рабовласництву, «ніколи не закликав до повалення влади, яка заохочує рабство, але завжди виступав на захист людської гідності, чекаючи кращих часів...»¹.

Загалом в «Основах» насильницьке повалення влади називається неприпустимим, «...навіть якщо вона аморальна і здійснює тотальний контроль над своїми громадянами»². Аргумент на користь цього — слова апостола Павла: «Не мститься самі, улюблені, але дайте місце гніву Божому...» (Рим. 12:19)³.

Отже, будь-яку революцію з метою повалення влади, навіть несправедливої, категорично не схвалює адвентистська доктрина, тобто ЦАСД не може дати санкцію на таке повалення. Чи могла стати заборона на подібну санкцію заборонаю на всі форм участі в Майдані? Навіть тут не все так однозначно, бо: «...Церква завжди залишає за собою право ... підняти свій пророчий голос проти такої форми державного правління, яка принижує людську гідність [...]. ЦАСД вітає демократизацію суспільства, оскільки демократичні цінності — гідність людської особистості, права і свободи людини, особиста відповідальність і людська солідарність — близькі і співзвучні християнським»⁴. Підкреслюється, що Церква не має залишатися байдужою до приниження людської гідності й «залишає за собою право... викривати владу в негідному правлінні»⁵.

Можна зробити попередній висновок, що, якщо вважати формою участі в Майдані пророче засудження з боку ЦАСД несправедливих дій влади, які принизили людську гідність, заклик ЦАСД до демократизації суспільства, до контролю громадянського суспільства над державою або висловлювання про спорідненість цінностей, що справді співзвучні християнським, чи виступ з баченням перспективи суспільства у світлі євангельських цінностей, то така форма участі є припустимою.

Проте, за «Основами», навіть до спроб людей відновити людську гідність і соціальну справедливість слід ставитися критично, бо людина, яка не пере-

¹ Основы социального учения Церкви Христиан Адвентистов Седьмого Дня в Украине. 2003. Церква Адвентистів сьомого дня в Україні. URL : <http://www.adventist.in.ua/category/osnovy-sotsialnogo-sluzheniya/> С. 177.

² Основы социального учения Церкви Христиан Адвентистов Седьмого Дня в Украине. 2003. Церква Адвентистів сьомого дня в Україні. URL : <http://www.adventist.in.ua/category/osnovy-sotsialnogo-sluzheniya/> С. 184.

³ Основы социального учения Церкви Христиан Адвентистов Седьмого Дня в Украине. 2003. Церква Адвентистів сьомого дня в Україні. URL : <http://www.adventist.in.ua/category/osnovy-sotsialnogo-sluzheniya/> С. 184.

⁴ Основы социального учения Церкви Христиан Адвентистов Седьмого Дня в Украине. 2003. Церква Адвентистів сьомого дня в Україні. URL : <http://www.adventist.in.ua/category/osnovy-sotsialnogo-sluzheniya/> С. 177–178.

⁵ Основы социального учения Церкви Христиан Адвентистов Седьмого Дня в Украине. 2003. Церква Адвентистів сьомого дня в Україні. URL : <http://www.adventist.in.ua/category/osnovy-sotsialnogo-sluzheniya/> С. 184.

жила духовні зміни, нездатна заснувати справжнє справедливе суспільство: «... ЦАСД не спокушається зовнішніми змінами. Найбільше її турбує внутрішній стан умів, бо справжня демократія починається не згори, а знизу, з людини...»¹.

Однак існують такі ситуації, які прописати в доктрині неможливо, тому для адвентистів є рекомендація діяти по совісті, якщо це не суперечить євангельским принципам².

Якщо чиїсь політичні переконання явно не суперечать віровченню ЦАСД, нормам християнської моралі й українському законодавству, то такі переконання є особистою справою вірян, адже «на противагу політичній боротьбі, Церква проповідує мир і взаємодію людей, які дотримуються різних політичних поглядів»³. Тому вказано: «Ми залишаємо за кожним право на розумний вибір в політичних питаннях або підтримці будь-якої політичної партії. Деякі з членів ЦАСД все ж бувають залучені в політику. [...] Таким ЦАСД радить: [...] суворо дотримуватися норм закону і християнської моралі та краще виступати незалежними кандидатами. Тоді, представляючи своїх виборців, вони не будуть пов'язані з позицією або курсом будь-яких політичних партій і тому вільні діяти згідно з особистими переконаннями»⁴.

Не засуджує документ і тих, хто займається політикою професійно або за покликанням. «Сам по собі політичний вплив християн не є чимось ганебним. Більш того, в рамках існуючих норм адвентисти можуть займати керівні державні посади, але при цьому вони повинні керуватися благородною метою — працювати на славу Божу, на благо людей, в ім'я утвердження стабільної релігійної свободи для всіх»⁵.

Отже, в «Основах» є те, що дозволено адвентистам (засуджувати злочинні дії влади та соціальну несправедливість, виступати за повагу до людської гідності, відстоювати релігійну свободу), є те, що категорично заборонено (заклик і санкція на насильницьке повалення влади), але є й те, що залишається на власний розсуд вірян (які політичні сили підтримувати і як діяти, коли держава перестала служити соціальному добру).

¹ Основи соціального учения Церкви Христіан Адвентистов Седьмого Дня в Україні. 2003. Церква Адвентистів сьомого дня в Україні. URL : <http://www.adventist.in.ua/category/osnovy-sotsialnogo-sluzheniya/> C. 178.

² Основи соціального учения Церкви Христіан Адвентистов Седьмого Дня в Україні. 2003. Церква Адвентистів сьомого дня в Україні. URL : <http://www.adventist.in.ua/category/osnovy-sotsialnogo-sluzheniya/> C. 191.

³ Основи соціального учения Церкви Христіан Адвентистов Седьмого Дня в Україні. 2003. Церква Адвентистів сьомого дня в Україні. URL : <http://www.adventist.in.ua/category/osnovy-sotsialnogo-sluzheniya/> C. 191.

⁴ Основи соціального учения Церкви Христіан Адвентистов Седьмого Дня в Україні. 2003. Церква Адвентистів сьомого дня в Україні. URL : <http://www.adventist.in.ua/category/osnovy-sotsialnogo-sluzheniya/> C. 191–192.

⁵ Основи соціального учения Церкви Христіан Адвентистов Седьмого Дня в Україні. 2003. Церква Адвентистів сьомого дня в Україні. URL : <http://www.adventist.in.ua/category/osnovy-sotsialnogo-sluzheniya/> C. 193.

Понад те, якщо дослідити внесок ЦАСД в державотворення, можна побажити, що ЦАСД прагне діяти на благо суспільства, хоча б тим, що виховує законослухняних громадян. Через різноманітні гуманітарні та соціальні програми діє, у рамках свого світогляду, в інтересах суспільнотворчих процесів. Хоча соціальні проекти ЦАСД переважно конфесійно забарвлені, більшість її вірян намагається діяти за порадою Ісуса Христа: «Як хочете, щоб люди вчиняли відносно вас, так і ви чинить відносно них» (Євангеліє від Матвія 7:12). Соціальне вчення ЦАСД в Україні має, на наш погляд, доволі збалансовану позицію щодо відносин із державою й суспільством, та не зводиться до суцільних обмежень чи заборон, а окреслює певне коло можливостей для вірян, якщо вони знайдуть адекватні способи дії в складних політично-соціальних ситуаціях.

Також ЦАСД не може дзволити собі при кількості вірян близько 22 млн. на 7,5 млрд. людей, як організація з єдиним світовим центром, будь-які розколи, зокрема в питаннях патріотизму, націоналізму, етнічної належності, політичних уподобань тощо. Оскільки від самого початку вона позиціонує себе як позаполітична установа, яка об'єднує всі народи світу, незважаючи на колір шкіри, національність, гендер тощо. А основною метою своєї присутності та діяльності на цій землі визначає надання євангельської вістки світу виключно філантропічними та миротворчими інструментами.

ЦАСД і Євромайдан. Переходячи конкретно до реакції ЦАСД в Україні на події Майдану, варто зауважити, що вони віддзеркалились як у офіційних заявах та зверненнях з підписами керівника Українського уніону ЦАСД та керівників інших конфесій у рамках указаних українських міжконфесійних організацій, так і в зверненнях керівників релігійної організації.

На позачерговому засіданні 2 грудня 2013 р. Рада Євангельських Протестантських Церков України ухвалила звернення, під яким першим стоїть підпис В. Алексеєнка: «З великим жалем ми сприймаємо ті події в Києві у ніч з 29 на 30 листопада 2013 року, коли у мирний час у нашій державі пролилась кров мирних громадян без жодних на те підстав через насилля, до якого вдалися представники правоохоронних органів України. Рада Євангельських Протестантських Церков України категорично засуджує факти насилля та особливої жорстокості по відношенню до учасників мирних акцій протесту тими представниками влади, які навпаки покликані захищати конституційні права громадян. Так само неприпустимим є організація і потурання провокаціям, спрямованим на радикалізацію громадських протестів та фізичні зіткнення» (Звернення Ради, 2013). Далі йде заклик до керівництва держави, правоохоронних органів і учасників громадських протестів не реагувати на провокації насильства, вирішувати конфлікт виключно шляхом суспільного діалогу.

На початку грудня 2013 р. керівник ЦАСД в Україні В. Алексеєнко й керівник відділу громадських зв'язків та релігійної свободи Українського Уніо-

ну М. Крупський оприлюднили звернення у зв'язку з політичною ситуацією в країні: «Ми всі розуміємо, що ситуація, яка склалася в даний момент в нашому українському суспільстві, має бути вирішена виключно мирним шляхом, без прояву насильства з будь-якого боку» (Алексеєнко, В. & Крупський, М. 2013).

Керівники адвентистів України акцентували на тому, що ЦАСД не бере участі в політичних акціях, вважаючи, що її місія «полягає в проповіді Євангелія миру, а не прямої або непрямої політичної діяльності... Кожен член церкви, в свою чергу, має право висловлювати свою особисту громадянську і політичну позицію. Однак ми закликаємо всіх адвентистів реалізовувати це право в рамках закону і поваги до особистості». Також керівники закликали: «...просити мудрості у Господа для всіх учасників цього протистояння, щоб у пошуку вирішення конфлікту не були використані методи насильства» (Алексеєнко, В. & Крупський, М. 2013).

Після перших смертельних уражень протестувальників 21 січня 2019 р. В. Алексеєнко оприлюднив звернення щодо політичних подій у Києві. Він закликав «...не брати участі в заходах, що можуть провокувати розпалювання ворожнечі між людьми...» та «...не дозволити втягувати себе в сумнівні акції та заходи, що можуть заплямувати репутацію християнина й свідомого члена суспільства, а також очорнити добре ім'я ЦАСД...». «Будьте толерантні один до одного й до тих, хто вас оточує, незалежно від їх ідеологічних, політичних або релігійних поглядів», — писав він (Алексеєнко, В. 2014).

Також ЦАСД разом з іншими конфесіями у складі РЄПЦУ в заяві від 23 січня засудили зловживання владою та силою (Заява РЄПЦУ, 2014). У зверненні до українського народу на телеканалі «Надія» 20 лютого В. Алексеєнко, по-перше, висловив співчуття родичам і друзям усіх, хто загинув у протистоянні, та тим, хто травмований. По-друге, він підкреслив, що нині місія ЦАСД має бути передусім миротворча, і нагадав: «Ми як ЦАСД протягом останніх 2,5 місяців протистояння зверталися із закликами до примирення через ЗМІ, у складі ВРЦіРО зустрічалися із представниками влади та опозиції, закликаючи їх, навіть благаючи докласти всіх зусиль для вирішення конфлікту мирним шляхом. Але зараз, коли рікою проливається людська кров, якою повинна бути позиція церкви та її віруючих?» (Звернення керівника Церкви АСД, 2014). Опублікував це звернення й християнський портал «Інвікторі» під назвою «Адвентисти України співчують рідним, які загинули в Києві»¹.

1 березня 2014 р., тобто в перші дні російської агресії на Кримському півострові, В. Алексеєнко у складі ВРЦіРО України виступив зі звернен-

¹ Адвентисти України соболезнуют родным погибших в Киеве. 2014. Християнський мега-портал. URL : <http://www.invictory.com/news/story-49815-%D0%90%D0%A1%D0%94.html>

ням, в якому було ріко засуджено агресію Росії проти України¹. Окрім того, 16 березня 2014 р. В. Алексєєнко разом із представниками інших християнських конфесій брав участь у Молитовному Вічі на столичному Майдані Незалежності для молитви за мир, єдність, цілісність і суверенітет України².

Варто також зазначити, що небайдужість адвентистів до політико-суспільних подій в Україні проявилась у присутності цієї конфесії на Майдані під час Всеукраїнської молитви 19 березня 2014 р. Цей міжконфесійний захід було присвячено Парламентським виборам, які мали незабаром відбутися. Серед інших лідерів, виступ мав і В. Алексєєнко, який зазначив, що не потрібно владу паплюжити й плюндрувати, а навпаки молитися за неї (Антонюк, В. 2014).

Отже, наскільки тези, що містяться в заявах від керівництва ЦАСД в Україні, відповідають її соціальному вченню?

Іван Чернушко вважає цінним висловлювання В. Алексєєнка про те, що ЦАСД вітає демократичні зміни в суспільстві та оцінює насилля представників правоохоронних органів України як безпідставне, засуджує соціальну несправедливість. І. Чернушко зазначив: «Зимові події 2013/14 рр. у центрі української столиці на нашу думку узгоджуються з “Основами соціальної доктрини ЦАСД” так: “Якщо суспільство і держава принижують і зневажають гідність людини, заважають її розвиткові, то самі вони зрештою стають слабкими”» (Чернушко, І. 2014, с. 195).

Наведені заяви керівництва ЦАСД в Україні віддзеркалюють ключову позицію «Основ соціального вчення» про те, що Церква поза політикою, що християни повинні бути миротворцями, що треба співчувати й проявляти любов до всіх потерпілих, навіть з різних сторін барикад. У заявах нема закликів до насильницького повалення державної влади, проте засуджується як немотивоване і безпідставне насилля силових структур, так і випадки насилля з боку активістів, котрі в колективній заяві РСПЦУ названо «провокаціями». Напевне, з огляду саме на провокативність деяких дій, В. Алексєєнко радив християнам «не дозволити втягувати себе в сумнівні акції».

Отже, загалом дотримано тих позицій, які згідно з «Основами» дозволені адвентистам, недопущені ті, які заборонені, ті ж, які залишаються на власний розсуд вірян, чітко не висловлені. Також можна побачити заклик ставити християнську любов вище за національні чи політичні ознаки, мета цього заклику — примирити ворожі сторони. Алексєєнко підкреслював, що Церква АСД у складі ВРЦіРО та РСПЦУ неодноразово робила певні кроки, закликаючи владу знаходити порозуміння з народом, тобто насправді дій було більше, ніж це віддзеркалено у заявах.

¹ Лідери Церков і релігійних організацій: Ми закликаємо владу Росії схаменутися і зупинити агресію проти України // Українська правда. 2014. URL : <https://blogs.pravda.com.ua/authors/yevenstratij/53c36ea0a9d79/>

² Молитовні віче на київському майдані триватимуть до виборів президента // Релігія в Україні. 2014. URL : https://risu.org.ua/ua/index/all_news/state/national_religious_question/55748/.

Але більшість цих заяв залишилася непоміченою серед експертів. ЦАСД критикують за відносно мовчання на фоні тих протестантських лідерів, які дозволили собі більшу конкретизованість у засудженні несправедливості, засудженні певних політичних сил, і, можливо, навіть давали санкції на дії активістів і на повалення влади. Також від Церкви очікували більше власних заяв, які були б зроблені окремо від ВРЦіРО та РЄПЦУ. На нашу думку, таке ігнорування висловленого ЦАСД у колективних заявах свідчить про суб'єктивність підходу, адже треба враховувати, що навіть за зроблені заяви у складі РЄПЦУ В. Алексєєнко зазнався нещадній критиці з боку багатьох одновірців, у першу чергу російських (адже структурно Український уніон входить до складу ЄАД, більшість представників якого не розуміє українських реалій). В. Алексєєнку ставили у провину те, що він нібито втрутився в політику. Тож, на нашу думку, участь у заяві РЄПЦУ проти тої іноземної агресії, котра, як ми розуміємо, була реакцією на український Майдан, — це вже певний прогресивний виступ, і він дався непросто, бо, з погляду багатьох адвентистів, це задалегідь видавалося непопулярним рішенням. Щодо санкцій на повалення влади, то ЦАСД і не могла їх дати, враховуючи «Соціальне вчення». Втім, можна погодитися й з думкою, що лідери Церкви АСД могли б використати більше можливостей задля висловлення позиції та свого бачення перспективи розвитку країни, згідно з тими напрямками, які окреслюють «Основи соціального вчення».

Серед українських адвентистів було чимало тих, хто симпатизував учасникам Майдану. Були й ті, які негативно поставилися до самої ідеї Майдану. Хоча пастори закликали дотримуватися позиції аполітичності ЦАСД, між адвентистами тривали дискусії про те, що саме відбувається у країні, на чієм боці більше правди і чи слід когось підтримувати. Проте досі не проводилися соціологічні дослідження на тему того, скільки саме адвентистів симпатизувало Майдану, а скільки були антипатиками, чи скільки навіть підтримали Майдан особистою участю в різних містах країни. Можна лише констатувати, що активна підтримка в деяких випадках мала місце, але аж ніяк не була масова. Для прикладу наведемо свідчення адвентиста, якого можна вважати учасником Майдану 2013–2014 рр.

Розповідає Олександр Грищенко, 1982 р. н. (Первомайск, Миколаївська обл.). За професією — автомеханік (технічне обслуговування та ремонт автомобілів і двигунів); статус у ЦАСД на момент Майдану: відповідальний за газове обладнання, музичний оператор і диякон. «У своєму рідному місті на виборчому окрузі я побачив грубе порушення прав виборців [...] влада сфальсифікувала вибори. Якби цю справу, а також декілька інших порушень з боку навіть поліції не побачив у своєму місті, то скоріше всього не поїхав би на Майдан.

Моя мета поїздки на Майдан полягала в тому, щоб журналісти, влада, іноземці побачили проблему в країні, завдяки великому скупченню людей в Києві. Туди я поїхав відстоювати мирно справедливість. Я нікого там не ображав, просто підтримував мирні ідеї людей своєю присутністю і небайдужістю. Також я спілкувався з людьми на духовні теми, стававши для них другом. На Майдані було багато віруючих людей і навіть пастори, які роздавали газети “Вічний скарб” і розповідали про Бога. [...]

Звичайно, я не схвалював бунтівні настрої людей, бійки, стрілянини, агресію. Я їхав туди не за цим всім, а лише за мирним протестом, справедливістю. На Майдані було багато віруючих людей, які виступали зі сцени, а також проповідували серед людей. Я не зустрів там адвентистів, проте пізніше дізнався, вже після подій, що вони там були. Ніхто не афішував хто він і з якої конфесії, тому мені важко сказати кількість саме адвентистів і їх активність як учасників Майдану. Віруючих з різних церков людей там були сотні. Я не розчарувався у своїй участі в Майдані, бо впевнений, що був там корисний людям. Однак, однозначно вважаю, що Церкві Адвентистів Сьомого Дня не потрібно було офіційно підтримувати Майдан. [...] Офіційна підтримка цих подій ЦАСД тут зайва»¹.

Як бачимо, метою цього адвентиста не було повалити чинну владу чи вчинити якісь насильницькі дії, лише мирний протест проти несправедливості й духовна підтримка людей, що, на наш погляд, не суперечить «Основам соціального вчення Церкви АСД в Україні».

Ставлення адвентистів до політичного богослов'я ЦАСД крізь призму Майдану. Ми вказували на те, що «Основи соціального вчення» ЦАСД дозволяють адвентистам висловлюватися про перспективи розвитку країни у світлі євангельських цінностей. Прикладом такої спроби розгорнутого висловлювання, на нашу думку, є публіцистичний збірник доктора наук з соціальних комунікацій, адвентиста Максима Балаклицького «Писання і політика», виданий 2016 р. (Балаклицький, М. 2016).

Автор у передмові пише, що актуальність питань, розглянутих у праці, особливо помітна у світлі Євромайдану й конфлікту на Донбасі. М. Балаклицький констатував: серед пострадянських протестантів популярна думка, що вірянам не варто обговорювати політичні питання. Він пояснює це тим, що у період Російської імперії та Радянського Союзу, цих двох систем, які пригнічували свободу віросповідання, «політичному богослов'ю — вченню Писання про стосунки земних влад і Божого народу... не могло бути місця». Але і з розвалом СРСР питання політичного богослов'я не вирішилось, адже Церква почала стикатися з викликами войовничої світськості, тож політичну сферу й далі сприймати як щось певною мірою вороже християнській місії.

¹ Аудіозапис розмови з Олександром Грищенко, 1982 року народження, м. Первомайськ, Миколаївська обл. Дата опитування: 15.03.2020. Особистий архів Валентини Куриляк.

У передмові М. Балаклицький згадав, що «пострадянські конфесії помітили, що відділення Церкви від держави не означає відділення її від суспільства». Що в епоху релігійної свободи «стала можливою практична робота з населенням, допомога конкретним людям» (Балаклицький, М., с. 5, 6).

Проте, незважаючи на згадку про Євромайдан, у публікації М. Балаклицького майже всі питання політичної теології розглядаються без прив'язки до ситуації в сучасній Україні. Автор занурився в біблійні часи, роблячи певні висновки та відповіді на питання політичної сучасності з акцентом на взяття позитивних прикладів зі сторінок Святого Письма. Ці відповіді в багатьох випадках є універсальним узагальненням, наприклад: «Політика мінлива, істина вічна» (Балаклицький, М., с. 29), «Найкращий суспільний лад — вічне Царство Сина Людського» — на протигагу всім іншим земним ладам, заснованим на насильстві (Балаклицький, М., с. 17). Автор підкреслив, що «ніхто не скасовував наших громадянських та політичних прав та обов'язків. За кого голосувати на конкретних виборах — наш вибір та наша відповідальність. Але в першу чергу нам треба бути громадянами Нового Єрусалиму та діяти як біблійні віруючі, і лише у другу чергу — як громадяни конкретної країни та учасники політичних процесів» (Балаклицький, М., с. 29–30).

Христос і апостоли, нагадує автор, не виступали проти несправедливої влади римлян не тому, що політика сама по собі є злом, а через те, що християни — це «Ізраїль у діаспорі», «безземельний народ», «мандрівники й прибульці» на землі, тож в еру Нового Завіту для християн немає воєн, які були б священним «обов'язком» християн (Балаклицький, М., с. 46–47). Читач може зробити висновок, що й участь у Майдані теж не може бути «священним обов'язком» (На нашу думку, таке формулювання все-таки допускає участь християнина у Майдані в певній формі, але суто як особисту ініціативу).

Щодо того, де межа між політикою і мораллю, М. Балаклицький нагадав, що докір від Церкви за гріх влада може сприйняти саме як питання політики, а не моралі. Приклад — страта Івана Хрестителя, який докорив царю Іроду за неугодний Богові шлюб. Згадується також, що пророк Даниїл у складних політичних ситуаціях докоряв царям Навуходоносору та Валтасару. Але чи в кожному випадку слід від імені Церкви докоряти владі й чи є Майдан випадком, який змусив би Церкву виступити зі звинуваченням конкретних владних осіб, у книзі прямої відповіді не знаходимо, автор дав читачу можливість робити висновки самому. Водночас, на нашу думку, в контексті книги можливість докору владі від Церкви не відкидається (Балаклицький, М.). Тому, якби знайшлись адвентисти, котрі мудро виступили б із докорами проти порушення прав, свобод і нехтування гідністю людини (в нашому випадку це дії влади, які спровокували Майдан), ці адвентисти мали б конкретні біблійні приклади як фундамент, на який їм спиратися, незалежно від того, чи був би їхній голос офіційно церковним чи особистим.

Якщо казати про адвентистський погляд на ті причини, через які, на думку експертів, церкви були на Майдані, то адвентисти сприйняли ці причини дещо інакше, напевно, найвідвертішу статтю на цю тему написав директор відділу суспільних зв'язків та релігійної свободи ЦАСД в Україні М. Крупський. Такі явища, як Майдан та подальшу окупацію Криму й Донбасу адвентисти не могли не помітити. М. Крупський пише: «30 листопада з першими новинами про розгін студентів на Майдані щось ніби стиснулося всередині. І ось вже багато місяців не було б дня, коли можна було б відпочити, відчувати, що “все” можна жити далі» (Крупський, М. 2015).

Отже, М. Крупський вказав на внутрішнє напруження, яке переживав особисто. Як же він долав його? Якщо Л. Филипович розглядає гасло «Бог і Україна», цю послідовність віросповідності й патріотизму як причину долучитися до Майдану, то М. Крупський, посилаючись на ту саму послідовність, пише: «я адвентист, а потім... я українець. Спочатку адвентист...» Бачимо, що, незважаючи на збіг послідовності пріоритетів, участь у таких подіях, як Майдан або війна, М. Крупський сприйняв не як горизонталь, що впливає з вертикальних стосунків з Богом, а як дію, що може навіть стати на заваді місії ЦАСД. Адже цю місію М. Крупський розуміє як: 1) наднаціональну; 2) позаполітичну; 3) миротворчу та об'єднавчу. Автор вважає, що конфлікт між місією ЦАСД і бажанням адвентистів бути патріотами своїх країн став викликом для єдності церкви (Крупський, М. 2015).

Попри традиційну аполітичність Церкви АСД, М. Крупський констатує, що «політичні питання виявилися достатньо цікавою темою для християн. ... Адвентисти сваряться, чия влада краща. Дискутують, чії ЗМІ більше обдурюють». За його спостереженнями, «на політичні погляди віруючого адвентиста дуже мало вплинула соціальна доктрина ЦАСД. ... Оточуючі обставини стали більш важливішим фактором...» (Крупський, М. 2015).

М. Крупський закликав вірян більше вірити одновірцям, ніж інформаційній війні, вірити тому, що можна віднести до такої цінності, як правда. Проте, на думку автора, ЦАСД не повинна вказувати вірянам, кому вірити, подібний вибір віряни повинні зробити самі. Що ж очікує тих, хто такий вибір все ж зробить?

Таким чином, як бачимо зі статті М. Крупського, українські адвентисти пов'язують революції, політичні й військові конфлікти з насиллям або з провокуванням до нього, а насилля ЦАСД санкціонувати не може. Історичний фон, у якому ще жива пам'ять про розколи, викликані питанням патріотичного і національного, і є, на нашу думку, тим підґрунтям, яке зумовлює аргументацію М. Крупського. Говорячи про події Майдану і війни на Донбасі, М. Крупський сприймає їх як виклик адвентистській єдності й у статті закликає вірян не допустити розколу Церкви.

Можна припустити, що позиція М. Крупського також зазнавала або зазнаватиме критики через відсутність конкретного висловлювання про те, хто насправді є агресор і на чиєму боці правда, а також через наднаціональну і надполітичну позицію. Втім, бачимо в роздумах М. Крупського й спробу м'яко протидіяти антиукраїнській пропаганді — через заклик до російських адвентистів вірити не тому, що розповідають у ЗМІ, а українським братам по вірі, які переважно є безпосередніми очевидцями подій в Україні. Те саме стосується адвентистів, які через вплив пропаганди стали опонентами один одного всередині України (Крупський, М. 2015). На думку автора статті, відсутність такої довіри розкриває проблему, наскільки ЦАСД є Тілом Христовим, тож знов аналіз проблеми переходить від площини політичної у площину єдності ЦАСД задля виконання її місії на землі.

Окремим важливим пунктом, який недооцінили адвентисти, М. Крупський вважає релігійну свободу як цінність: «Досі більше за фундаментальні цінності нас приваблюють гроші, перспективи для навчання дітей і ведення бізнесу, можливості подорожувати без границь і мати достойну пенсію» (Крупський, М. 2015). На нашу думку, це теж можна вважати м'яким закликом до адвентистів формувати свій погляд на геополітичний курс країни, саме виходячи з цінності релігійної свободи. Як результат — через це вірянин може вибрати євроінтегративний курс замість курсу на відродження СРСР.

Розглядаючи діяльність та заяви керівництва ЦАСД під час подій Майдану, можна зробити висновок, що воно діяло в межах «Основ соціального вчення християн ЦАСД» (Жукалюк, М. 2003, с. 18).

Це засвідчує, що адвентисти підтримують демократичні зміни в українському суспільстві. Хоча «Основи соціального вчення» спонукають Церкву «не залишатися байдужою до приниження людської гідності» й допускають можливість «викривати владу за недостойне правління», під час протестів на Майдані представники ЦАСД не робили гучних заяв на підтримку тієї чи іншої політичної сили, не брали участь у більшості спільних молитов різних конфесій. Одна з причин цього, на нашу думку, — керівники АСД не хотіли, щоб їх ототожнювали з тими, хто виступає за насильницьке скинення влади. Водночас це налаштувало деяких людей критично до ЦАСД, бо через таку позицію дехто думає, що адвентисти байдужі до приниження гідності. Хоча, як ми бачили з аналізу наведених цінностей, заяв і висловів, це не так. Можна припустити, що через брак політичного досвіду українським адвентистам не вистачало розуміння, як брати активну участь у суспільних процесах під час кризи так, щоб голосно відстоювати власну євангельську миротворчу позицію, але не ототожнюючись з тими, хто має іншу позицію.

Взимку 2014/15 рр. Церква АСД була серед тих, хто активно допомагав переселенцям. А під час підписання Програми святкування 500-річчя Рефор-

мації адвентисти брали в заході досить активну участь (Яценюк, А. 2014). Також в умовах кризової ситуації, яка склалася в зоні АТО (з 2018 р. — ООС) ЦАСД ініціювала добродійний проект «Східний янгол» для потерпілих. В реалізації проекту взяли участь більшість інституцій ЦАСД (телеканал «Надія», молодіжний рух «Сильне покоління», Адвентистське агентство допомоги та розвитку в Україні (ADRA в Україні)). Проект «“Східний янгол” допоміг об’єднати зусилля людей [...], аби зібрати кошти на придбання продуктів харчування, одягу, засобів першої допомоги та засобів гігієни», — розповів координатор проекту В. Велечук. Пріоритетним напрямом програми було відновлення будинків: у результаті волонтери ЦАСД відновили мешканцям Донбасу 560 будинків¹.

Слід сказати, що «Східний янгол» як проект був меншим за масштабом порівняно з допомогою, яку надавало ADRA в Україні, якщо говорити про фінансові ресурси і обсяг допомоги. Адже в «Східний янгол» жертвували самі віряни, тож цих коштів було порівняно небагато, а в інші проекти ADRA вкладалися великі кошти від урядів різних країн та організацій ООН.

На наш погляд, хоча участь АСД була мінімальною саме на Майдані, вона широко розгорнулася під час війни на Донбасі — служіння ADRA в зоні конфлікту та допомога переселенцям було великою підтримкою для держави. Тож масштабне служіння суспільству як реакція Церкви на кризу й конфлікт настало пізніше — ЦАСД діяла схоже, як позацерковні волонтери, і відрегулювала масштабно (особливо за напрямком служіння: «Миротворча діяльність та допомога — гуманітарна, соціальна, матеріальна, медична тощо в зонах конфліктів»), але не так, як від неї очікували зразу. Тому не можна ставити на один рівень ставлення ЦАСД та Свідків Єгови до подій Майдану, оскільки СЄ фактично відсторонилися від них, а ЦАСД робила певні заяви щодо цих подій (однак, не висловлюючи офіційно підтримку жодній зі сторін конфлікту) й звершила велику волонтерську роботу задля подолання гуманітарної кризи. Можна сказати, що гуманітарна діяльність у постмайданний період свідчить, що ЦАСД — не поза конфліктом, але в цьому конфлікті вона на боці людей, які потребують допомоги.

В офіційних заявах адвентисти справді проявляли політичну нейтральність, цим вони відрізнялися від частини протестантів, які сприйняли Майдан як Божий голос до церкви і суспільства. Є свідчення того, що окремі адвентисти брали участь у подіях на Майдані, однак це була суто їхня особиста позиція. З іншого боку, відомо, що всередині церкви точилося багато дискусій на теми, чи варто брати участь у Майдані в тій чи іншій формі, й від багатьох адвентистів було чути слова на підтримку Майдану

¹ Адвентисти відновили мешканцям Донбасу 560 будинків // Релігія в Україні. 2015. URL: https://www.religion.in.ua/news/ukrainian_news/30769-adventisti-vidnovili-meshkancyam-donbasu-560-budinkiv.html

загалом, від інших — застереження не занурюватися в політику. Така ситуація зумовлена демократичністю, якою характеризується ЦАСД. Тому до членів церкви, що брали участь у Майдані, не було вжито дисциплінарних заходів і ЦАСД не засудила їхні дії.

Цікаво навести приклад ставлення до подій Євромайдану. Роман Орловський є членом ЦАСД з 1996 р. Його особиста реакція на події 2013–2014 рр. така: «Я жив в центрі м. Рівного під час подій Майдану. Як і в інших містах Західної України, у моєму місті на центральній площі стояв місцевий наметовий майдан, де відбувалися щодня різні заходи. Під час резонансних подій у Києві в Рівному несанкціоновано [...] центральна частина міста була перекрита шинами. Особисто у мене ніколи не було [...] симпатії до Віктора Януковича. Однак у часи Майдану, в часи протистояння я намагався не бути присутнім на місцевому майдані та був проти явних висловів непокори чинному президенту. Це не означало, що у мене не було внутрішньої симпатії до протестувальників, симпатія була. Однак я був проти радикалізму та непокори місцевій владі [...] Більше того, у мене виникла дилема: я внутрішньо був проти влади Януковича, але одночасно вважав його чинним законно обраним президентом України. І я перестав Віктора Януковича вважати керівником держави, коли він самоусунувся від своєї посади [...]»¹.

Адвентисти сьомого дня покликані бути законслухняними громадянами. Святе Письмо вчить християн коритися владі незалежно від релігійних поглядів тих, хто керує країною (Римл. 13:1). Апостол Павло, який писав ці слова, сам несправедливо страждав та в підсумку загинув від рук римської влади. Однак він завжди вчив, що обов'язок християнина — коритися владі, доти, доки вимоги володарів не суперечитимуть Божій волі, викладеній у Біблії. Звісно, коли християни посилаються на заклик апостола Павла коритися владі, проблема насправді глибша, бо згадані біблійні тексти описують ідеальну владу, яка захищає добро. Втім, для адвентистів головне в цих текстах — відсутність дозволу валити владу насильницьким шляхом. Навіть коли протестанти — прихильники Майдану — порівнюють Майдан український з виходом євреїв з Єгипту, адвентисти б відповіли, що у Єгипті втручався Бог, а самі євреї під керівництвом Мойсея не застосовували до єгиптян насильства. Раніше ж, коли Мойсей своїми силами хотів досягнути визволення народу через убивство єгиптянина, йому нічого не вдалося. Тож міра участі у Майдані для адвентистів, на нашу думку, буде визначатися мірою розуміння співвідношення людських ініціатив і Божих.

Також у контексті ставлення до подій Майдану важливим є питання геополітичного курсу країни. На думку деяких експертів, якби не Майдан, Україна б очікувано дрейфувала у бік Росії, де, як показав час, державна вла-

¹ Аудіозапис розмови з Романом Орловським, 1979 року народження, м. Рівне. Дата опитування: 12.12.2019. Особистий архів Валентини Куриляк.

да релігійну свободу не цінує. Тож багато хто з протестантів вдячний Майдану за курс на Європу, яка характеризується більшою релігійною свободою, ніж Росія. Адвентисти не висловлюють пряму офіційну підтримку Майдану, але вони підтримують курс релігійної свободи — і саме через неї оцінюють, і досі осмислюють таке явище, як Майдан. Зокрема, керівник Церкви АСД С. Носов у інтерв'ю після поїздки делегації ВРЦіРО у Норвегію перед референдумом, що мав тоді там відбутися, висловлювався про підтримку європейського курсу (Меренков, Г. 2016).

Отже, адвентисти сьомого дня вірять у те, що Бог їм відвів особливу місію проповідувати Євангеліє в останні дні земної історії людства. При цьому ЦАСД вважає соціальне служіння однією з важливих сфер своєї місії, яка не має нічого спільного з політикою, поваленням режимів і революціями, але завжди була звернена до людини, захисту її прав і гідності.

ЦАСД завжди зважено (нейтрально) ставилася до участі у політичних організаціях. Так, наприклад, ЦАСД відмовилася бути учасником громадської спілки «Всеукраїнський Собор» (координатор-секретарь Ради нацбезпеки і оборони О. Турчинов), створеної в контексті заходів Р-500. Хоча на початку існування об'єднання його статутом не передбачалась участь у політичній діяльності країни, але згодом його було вирішено трансформувати у політичний рух (об'єднання) «Всеукраїнський Собор», який мав за мету «об'єднання релігійних, громадських організацій та всіх небайдужих громадян навколо ідеї християнського розвитку України» (Турчинов, 2019). В той же час всі програми соціального спрямування, які ініціює держава чи Всеукраїнське об'єднання «Собор», ЦАСД по можливості підтримувала за умови, що вони не були забарвлені політико-агітаційним акцентом.

Зауважимо, що кожен член церкви мав право висловлювати особисту громадянську і політичну позицію як громадянин, але не як член Церкви чи в рамках церковних богослужінь. Тому до тих членів церкви, які брали участь у подіях Майдану, не застосовувались дисциплінарні заходи, ЦАСД не засуджувала їхні дії.

Церква не може дозволити внутрішньої політизації, розколу, тому вона вносить спірні питання, зокрема мовне, за межі своєї діяльності. Якщо якимось питанням деполітизується, адвентисти приєднуються, але як тільки питання входить у межі політики — вони замовкають і відокремлюються від нього.

Висновки. Відокремленість церкви від держави й те, що церкви не повинні брати на себе функції держави, на наш погляд, пояснює, чому для адвентистів те, що Ісус Христос вигнав торгівців з храму, не може бути аргументом для участі Церкви у Майдані. Єрусалимський храм був фактично територією Бога на землі, тому Ісус цілком виправдано міг проявити у ньому Свою владу, в той час як держава, з погляду адвентистів, не є подібним хра-

мом, і Церква не може претендувати діяти на її території з владою, подібною до старозавітної теократії.

Але, якщо феномен Майдану розглядається як народження нової парадигми — «церква — суспільство — держава», то бачимо, що співпраця адвентистів з державою якраз згідно з соціальним ученням церкви мислиться як праця саме на користь суспільства. Тобто суспільство в цій ланці не ігнорується, держава є лише посередником між ним і церквою. Що може спонукати Церкву відмовитися від такого посередництва, щоб діяти на користь суспільства, але всупереч державі? Лише пряме порушення з боку держави головного з прав людини — свободи совісті.

До того ж, як ми згадували на початку статті, суспільство у парадигмі соціального вчення АСД стоїть ближче до церкви, ніж держава. Втім, позиція суспільства в документі на папері може не збігатися з позицією в реальному житті, що призводить до критики адвентистської реакції на важливі суспільно-політичні процеси.

1. Оскільки українські адвентисти довго були поза політикою, і після отримання незалежності України політична теологія теж не була в центрі їхньої богословської уваги, культура політичного мислення, або політичне бачення в церковному середовищі майже не формувалася. Через це серед українських адвентистів і досі дуже мало людей, що йшли працювати у сфери, пов'язані з політичною діяльністю. Вплив на політику не заперечувався, але розглядався переважно як участь у виборах. Тож події Майдану 2013–2014 рр. стали для адвентистів викликом, на який не було зрозуміло, як відповідати. Можливо, ЦАСД підтримала б Майдан, якби знайшла такі форми участі в цій події, які б не суперечили основним адвентистським поглядам. Оскільки офіційного засудження Майдану з боку Церкви немає, як і його підтримки, а історія свідчить про можливість участі адвентистів без зброї в руках навіть у війнах (приклад американського адвентиста-медика Дезмонда Досса, про якого знято фільм «З міркувань совісті» — англ. назва «Nacksaw Ridge»), можна припустити, що теоретично для адвентистів можлива й участь у Майдані — для цього треба чітко розуміти не тільки мету такої участі, але й її форми. Проте на сьогодні Адвентистська церква в Україні не знаходить таких форм своєї участі, які б не суперечили загальній позаполітичній позиції церкви і її розумінню своєї місії.

2. Як патріоти України, віряни Церкви АСД можуть підтримувати мирні позиції Майдану, підтримувати ініціативи громадян за мирне реформування держави, але патріотичні позиції адвентист виявляє до тієї межі, до якої допускають релігійні переконання. Зокрема, адвентисти не можуть підтримати насильницьких дій з обох боків протистояння. Серед дій протестувальників на Майдані були виготовлення барикад, руйнування бруківки та спалення шин, що сприймається як те, що навіть за відсутності зброї

вже виходить за межі мирного протесту. Безумовно, що напади на протестувальників, побиття та вбивства з боку силових структур також не знаходять підтримки адвентистів.

3. Хоча багато експертів і наголошують на тому, що участь християн у Майдані — це участь у мирному відстоюванні прав громадян, навіть за період мирного протистояння одним з популярних гасел значної кількості людей на Майдані було не тільки «Слава Україні!», але й «Слава нації! Смерть ворогам!», у той час як Церква виступає за віддання першочергової слави Богові, а також за любов до ворогів за прикладом Ісуса Христа. Гасло «Смерть ворогам!» сприймається як заклик до насильства, тож адвентисти, які чули це гасло від учасників Майдану, можуть не погоджуватися з тим, що протест був виключно мирним. У багатьох виникає питання, чи зможуть адвентистські місіонери, мета яких — славити Бога, діяти серед людей, метою яких є славити націю і бажати смерті ворогам. Більшість адвентистів, очевидно, не бачать доцільності такої присутності, бо не вірять, що в такій ситуації місіонера почують. Слід сказати, що доцільність присутності місіонера могла би виправдатися через його позитивний вплив, але адвентистські місіонери не мають такого досвіду.

4. На Майдані звучала екуменічна риторика, відзеркаленням якої були спільні молитви різних церков, і екуменічну мету відкрито схвалюють деякі дослідники. Зокрема, доктор філософських наук Михайло Черенков (Калениченко, Т. 2015).

Подібна риторика відштовхує адвентистів як противників екуменізму від участі в подібних молитовних служіннях. Слід зауважити, що багато залежить від того, як ті чи інші віряни розуміють екуменізм. Бо й серед адвентистів існують різні думки щодо того, де та межа, яка відділяє екуменізм від співпраці з іншими конфесіями у тій чи іншій соціально корисній справі. Хоча Церква не проти молитов з представниками інших конфесій, але керівництву Церкви часто доводиться враховувати думку занадто консервативних вірян-антиєкуменістів.

5. Фактор розчарування та його передбачення. Навіть волонтери й активісти Майдану зараз самі свідчать, що вони багато в чому розчарувалися, бо кажуть, їх зрадили або використали і Майдан не досяг мети, якої вони спочатку хотіли. Розчарування вже багато людей передбачили через подібний досвід Помаранчевої революції 2004 р., коли країна очікувала на великі реформи, але надії не справдилися, як результат відбувся реванш В. Януковича. Проходив час, велика частина українського суспільства розчарувалась у В. Ющенку, потім, після Майдану, — в П. Порошенкові, що зумовило прихід до влади В. Зеленського. Церква тому й відсторонюється від прямої участі у подібних діях, що розуміє, що в більшості випадків буде розчарування і це використають не так, як задумувалося. А пляма може впасти

саме на Церкву, що зашкодить її місії — передусім рятувати людей від гріха, як і перші християни не виступали проти римської влади, щоб не втратити загалом своєї місії. Після кількох років після Майдану такі неадвентистські богослови, як доктор богослов'я Роман Соловій, застерігають протестантів від надмірної участі в акціях разом з іншими політичними силами саме через загрозу використання християн у власних інтересах деяких політиків (Меренков, 2018). Тож проблема участі у Майдані — проблема саме визначення, де та міра, та межа, коли християнин розуміє, що він захищає права людини, а не є використаним.

6. З огляду на історичний досвід розколів через різне ставлення адвентистського керівництва до певних політичних питань, і з огляду на мінливість політичного світу й досвід невиправданих сподівань на ті чи інші політичні сили чи уряди, Церква не може офіційно вказувати вірянам, яку політично-громадянську позицію вони повинні зайняти. Бо тоді, по-перше, Церква мала б розколи по всьому світу через ворожнечу одних країн проти інших, а по-друге, це було б насилля над совістю вірян — у той час як адвентисти звикли до певної демократичності в усіх питаннях, що не є теологічними доктринами. Тож ставлення до таких подій як Майдан — справа кожного вірянина і його совісті, кожний адвентист має право як підтримувати, так і не підтримувати Майдан, головне — щоб він діяв відповідно до адвентистських принципів ненасилля та миротворчості. Така позиція Церкви, хоча й видається деяким критикам слабкою та безхребетною, сама по собі уже дає адвентистам змогу виявляти особисту громадянську позицію, зокрема і як прибічників Майдану та його вимог до реформування держави.

Алексеевко, В. 2014. Адвентистів закликають не брати участі в заходах, що можуть «очорнити добре ім'я церкви». *Релігійно-інформаційна служба України*. [Online]. Available at: <https://tinyurl.com/y5712h2q>

Алексеевко, В. & Крупский, М. 2013. Руководство адвентистов Украины призывает реализовывать право на политические акции без использования насилия «с какой бы то ни было стороны». *Религия в Украине*. [Online]. Available at: <https://tinyurl.com/y26q5y5c>

Антонюк, В. Майдан. *Всеукраїнська молитва*. Фото. Відео. Віктор Алексеевко. 2014. [Online]. Available at: <https://tinyurl.com/yxfzhfq1>

Балаклицкий, М. 2016. *Писание и политика. Публицистический сборник*. Коростень: Триада С.

Ганущак, Ю. 2019. *Революція Гідності, як каталізатор екуменічного діалогу між Церквами Володимирівського хрещення*. Львів: Український католицький університет.

Гордеев, А. 2015. *Церковь на Майдане*. Київ: Книгоноша.

Гордеев, О. 2016. Майдан як виклик протестантській псевдополітичності. *Доповідь на конференції «Бог на Майдані: реальність чи міф?»*. Львів.

Жукалюк, Н. & Любашенко, В. 2003. *История Церкви христиан Адвентистов седьмого дня в Украине*. Киев: Джерело життя.

Калениченко, Т. 2015. Михайло Черенков: під час Майдану релігія була миротворцем, а під час війни стала мобілізатором. *Релігійно-інформаційна служба України*. [Online]. Available at: <https://tinyurl.com/y2e9nv5s>

Крупский, М. 2015. Украина, мировая информационная война и новый вызов адвентистскому единству. *Интернет-газета «Путь»*. [Online]. Available at: <https://tinyurl.com/y5f9gt7v>

Майдан і Церква. 2014. *Хроніка подій та експертна оцінка за редакцією Л.О. Филіпович, О. В. Горкуші*. Київ: СаммітКнига.

Меренков, И. 2016. Об итогах поездки делегации Совета Церквей в Нидерланды. *Информационное агентство УНИАН*. [Online]. Available at: <https://tinyurl.com/y2kdazop>

Меренков, Г. 2018. «Християнам не варто розраховувати на політичні важелі для поширення Євангелія», — Роман Соловій. *Релігія в Україні*. <https://tinyurl.com/yudy07u4>

Турчинов готує партію під вибори в раду: хто потрапив в команду. 2019. *Аностропф*. [Online]. Available at: <https://tinyurl.com/y6ss7z5k>

Чернушко, І. 2014. Державно-церковні відносини в контексті соціальної доктрини Церкви Адвентистів Сьомого Дня. *Релігія та соціум*. Вип. 3–4. С. 193–198.

Snyder, T. *Bloodlands: Europe between Hitler and Stalin*. Basic Books, 2012.

Alekseenko, V. 2014. Adventystiv zaklykaiut ne braty uchasti v zakhodakh, shcho mozhut «ochornuty dobre im'ia tserkvy» [Adventists Urged not to Participate in Activities that Could «Tarnish the Good Name of the Church»]. *Relihiino-informatsiina sluzhba Ukrainy*. [Online]. Available at: <https://tinyurl.com/y5712h2q> [in Ukrainian]

Alekseenko, V. & Krupskij, M. 2013. Rukovodstvo adventistov Ukrainy pryzivaet realizovyvat' pravo na politicheskie akcii bez ispol'zovanija nasilija «s kakoj by to ni bylo storony» [The Leadership of Adventists in Ukraine Calls for the Realization of the Right to Political Action Without the Use of Violence «From any Side»]. *Relihia v Ukraini*. [Online]. Available at: <https://tinyurl.com/y26q5ysc> [in Russian]

Antoniuk, V. Maidan. *Vsuekrainska molytva [All-Ukrainian Praying]*. Foto. Video. Viktor Aleksieienko. 2014. [Online]. Available at: <https://tinyurl.com/yxfzhfql> [in Ukrainian]

Balaklickij, M. 2016. *Pisanie i politika. Publicisticheskij sbornik [Scripture and Politics. Publicistic Collection]*. Korosten': Triada S. [in Russian]

Hanushchak, Yu. 2019. *Revoliutsiia Hidnosti, yak katalizator ekumenichnoho dialohu mizh Tserkvamy Volodymyrovoho khreshchennia [The Revolution of Dignity as a Catalyst for Ecumenical Dialogue Between the Churches of Vladimir's Baptism]*. Lviv: Ukrainskyi katolytskyi universytet. [in Ukrainian]

Gordeev, A. 2015. *Cerkov' na Majdane [Church on the Maidan]*. Kyiv: Knyhonosha. [in Russian]

Hordieiev, O. 2016. *Maidan yak vyklyk protestantskii psevdopolitychnosti [Maidan as a Challenge to Protestant Pseudo-Apoliticalism]*. Dopovid na konferentsii «Boh na Maidani: realnist chy mif?». Lviv. [in Ukrainian]

Zhukaljuk, N. & Ljubashhenko, V. 2003. *Istoriya Cerkvi hristian Adventistov sed'mogo dnja v Ukraine [History of the Seventh-day Adventist Christian Church in Ukraine]*. Kiev: Dzhherelo zhyttia. [in Russian]

Kalenychnenko, T. 2015. Mykhailo Cherenkov: pid chas Maidanu relihiia bula myrotvortsem, a pid chas viiny stala mobilizatorom [Mikhail Cherenkov: During the Maidan Religion was a Peacemaker, and During the War it Became a Mobilizer]. *relihiino-informatsiina sluzhba Ukrainy*. [Online]. Available at: <https://tinyurl.com/y2e9nv5s> [in Ukrainian]

Krupskij, M. 2015. Ukraina, mirovaja informacionnaja vojna i novyj vyzov adventistskomu edinstvu [Ukraine, the World Information War and a New Challenge to Adventist Unity]. *Internet-gazeta «Put'»*. [Online]. Available at: <https://tinyurl.com/y5f9gt7v> [in Russian]

Maidan i Tserkva [Maidan and Church]. 2014. Khronika podii ta ekspertna otsinka za redaktsiieiu L. O. Fylypovych, O. V. Horkushi. Kyiv: SammitKnyha. [in Ukrainian]

Merenkov, I. 2016. Ob itogah poezdki delegacii Soveta Cerkvej v Niderlandy [On the Results of the Visit of the Delegation of the Council of Churches to the Netherlands]. *Informacijne agentstvo UNIAN*. [Online]. Available at: <https://tinyurl.com/y2kdazop> [in Russian]

Mierienkov, H. 2018. «Khrystianam ne varto rozrakhovuvaty na politychni vazheli dlia poshyrennia Yevanhelii», — Roman Solovii [«Christians Should not Count on Political Leverage to Spread the Gospel», Roman Solovyi Said]. *Relihiia v Ukraini*. <https://tinyurl.com/yydyo7u4> [in Ukrainian]

Turchynov hotuie partiui pid vybory v radu: khto potrapyv v komandu [Turchynov is Preparing the Party for the Parliamentary Elections: Who got into the Team]. 2019. *Apostrof*. [Online]. Available at: <https://tinyurl.com/y6ss7z5k> [in Ukrainian]

Chernushko, I. 2014. Derzhavno-tserkovni vidnosyny v konteksti sotsialnoi doktryny Tserkvy Adventystiv Somoho Dnia [State-Church Relations in the Context of the Social Doctrine of the Seventh-day Adventist Church]. *Relihiia ta sotsium*. Vyp. 3–4. S. 193–198. [in Ukrainian]

Snyder, T. *Bloodlands: Europe between Hitler and Stalin*. Basic Books, 2012.

УДК 94:008(477)«185/193»930

DOI: 10.20535/2307-5244.50.2020.210158

Н. В. Семергей

ORCID 0000-0002-3095-3131

Українська медична стоматологічна академія

N. Semerhei

Ukrainian Medical Stomatological Academy

**УКРАЇНСЬКЕ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНЕ
ВІДРОДЖЕННЯ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ —
ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ СТ.: КОНЦЕПЦІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ
І МЕТОДИКА ІСТОРІОГРАФІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ**

*The Ukrainian National and Cultural Revival
of the Second Half of XIX — Early XX Centuries: Concept,
Methodology and Method of Historiographical Research*

У статті запропоновано та обґрунтовано науковий інструментарій історіографічного дослідження українського національно-культурного відродження другої половини ХІХ — першої третини ХХ ст. Представлено концепцію дослідження, зміст якої становлять ключові наукові положення щодо розуміння історіографії порушеної теми. Висвітлено методологію її студіювання, анонсовано застосування сукупності методологічних підхо-